

Vēsma Klūga, Mg. sc. soc.
LU Bibliotēka, 2022

Latvijas Universitātes Bibliotēkas pirmais bibliogrāfs Henriks Novackis (1915 – 1973)

LU 79. zinātniskā konference, Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes sekcija, 31.03.2021.

Raksta mērķis ir papildināt tēzēs “*Latvijas Universitātes Bibliotēkas leģenda Henriks Novackis (1915-1973)*”¹ sniegtās ziņas par Latvijas Universitātes (LU) Bibliotēkas ilggadējo darbinieku – bibliogrāfu Henriku Novacki (*1. att.*). Raksts izveidots uz konferencē prezentētā referāta bāzes, kura sagatavošanai tika izmantoti dokumenti no LU Bibliotēkas krājuma, Henrika Novacka Personas lietas no LU arhīva un publikācijām laikrakstā “*Padomju Students*”.

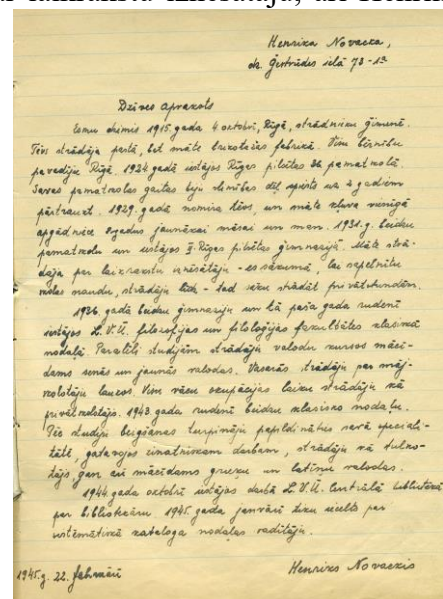
Henriks Novackis dzimis 1915. gada 4. oktobrī Rīgā strādnieku ģimenē. Tēvs Romans, pēc tautības polis, strādāja “Latvijas telegrāfā” par telegrammu iznēsātāju. Māte Anna, latviete, strādāja trikotāžas fabrikā. Henrikam bija arī astoņus gadus jaunāka māsa Olga. 1924. gadā Henriks iestājas Rīgas pilsētas 36. pamatskolā, bet, slimības dēļ, uz diviem gadiem mācības pārtrauc, pamatskolu beidz 1931. gadā un iestājas 2. Rīgas pilsētas ģimnāzijā. Tēvs mirst 1929. gadā, kad Henrikam ir 14 gadu un māte kļūst par bēnu vienīgo apgādnieci, tāpēc, kad viņa sāk strādāt par laikrakstu iznēsātāju, arī Henriks, lai nopelnītu skolas naudu, strādā kopā ar māti.

1. attēls.

Henriks Novackis.

Padomju Students, 15.03.1973.

Pēc ģimnāzijas beigšanas, 1936. gadā, Henriks iestājas Latvijas Valsts universitātes (LVU) Filozofijas un filoloģijas fakultātes klasiskajā nodaļā, kuru beidz, kā viņš raksta savā dzīves gājumā – kā klasiskais filologs.² Absolvēšanas gads ir strīdīgs, jo pats Henriks Novackis savas dzīves aprakstā (*2. att.*) un Kadru uzskaites anketā³ norāda, ka LVU beidzis 1943. gadā, bet LVU 1949. gada 26. septembrī izdotā Uzziņa liecina, ka viņš LVU studējis no 1936. gada 3. oktobra līdz 1941. gada 1. jūlijam.⁴ Tas varētu liecināt, ka diplomu viņš tomēr nav ieguvis un, iespējams, tāpēc no 1955. gada līdz 1960. gadam, paralēli darbam, neklātienē studē LVU Vēstures un filoloģijas fakultātē un pēc beigšanas iegūst filologa un vidusskolas latviešu valodas un literatūras skolotāja kvalifikāciju. Šī diploma kopija atrodas arī viņa Personas lietā.⁵

2. attēls

Dzīves apraksts.

Henrika Novacka Personas lieta. LU arhīvs

¹ Klūga, Vēsma. Latvijas Universitātes Bibliotēkas leģenda Henriks Novackis (1915-1973). No: *Latvijas Universitātes 78. starptautiskā zinātniskā konference. Latvijas Universitātes 79. starptautiskā zinātniskā konference. Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes sekcija* : tēzu krājums / sast. Mārīte Saviča. – Rīga : Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2021, 38.-39.lpp.

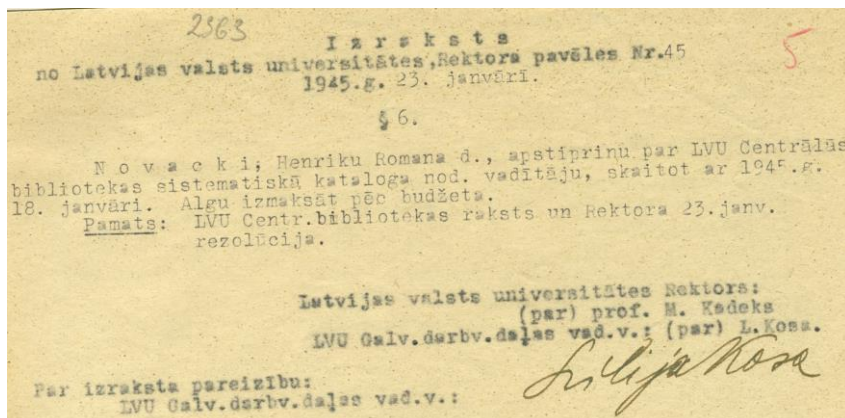
² Henriks Novackis. Personas lieta, 3. lp. LU arhīvs.

³ Turpat, 1. lp.

⁴ Turpat, 9. lp.

⁵ Turpat, 58. lp.

Savā dzīves aprakstā Henriks Novackis norāda, ka darba gaitas kā LVU Centrālās bibliotēkas bibliotekārs uzsāk 1944. gada oktobrī. Ar LVU Rektora pavēli 1945. gada janvārī viņš tiek apstiprināts bibliotekāra – tulkotāja amatā,⁶ bet sākot no 18. janvāra – par bibliotēkas sistemātiskā kataloga nodaļas vadītāju (3. att.).⁷

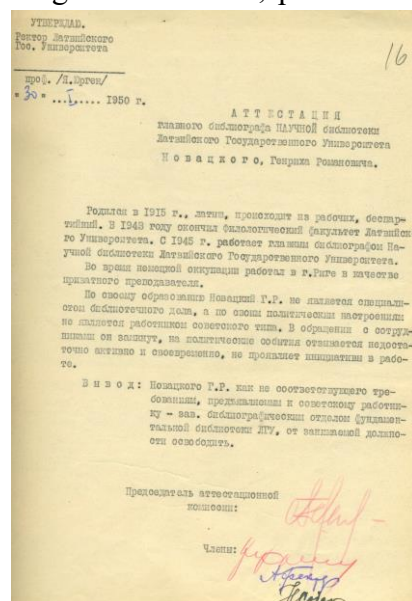
2. attēls.

Izraksts no LVU Rektora pavēles par Henrika Novacka apstiprināšanu Centrālās bibliotēkas sistemātiskā kataloga nodaļas vadītāja amatā.
Henrika Novacka Personas lieta. LU arhīvs

Paralēli darbam LVU Centrālajā bibliotēkā, sākot no 1. marta, Henriks Novackis strādā par LVU Filoloģijas fakultātes asistentu pie klasiskās filoloģijas nodaļas – pilda latīņu valodas lektora pienākumus Juridiskajā fakultātē.⁸ No 1945. gada 1. septembra Henriks Novackis no nodaļas vadītāja amata tiek pārcelts galvenā bibliogrāfa amatā.⁹ No tā paša gada 1. oktobra, pēc Henrika Novacka lūguma, sakarā ar lielo darba slodzi bibliotēkā, viņš tiek atbrīvots no lektora pienākumiem Juridiskajā fakultātē.¹⁰ Latīņu valodas lektora pienākumus viņš atsāk pildīt jau Vēstures un filoloģijas fakultātē no 1964./65. mācību gada un turpina līdz 1972./73. mācību gadam.¹¹

Henrika Novacka Personas lietā LU arhīvā glabājas divi dokumenti, kas liecina par padomju represijām, kas LU sākās 20. gadsimta 40. gadu beigās un skāra arī Zinātniskās bibliotēkas (ZB) darbiniekus, tajā skaitā arī Henriku Novacki.¹²

1949. gada beigās LVU ZB bija jāveic darbinieku pārtestācija.¹³ T.s. Henrika Novacka “*Sabiedriski politiskajā raksturojumā*”, ko parakstījis LVU Rektors Jānis Jurgens lasāms [V. Klūgas tulkojums no krievu valodas]: “*Pēc izglītības Novackis nav bibliotēkas speciālists, un pēc saviem politiskajiem uzskatiem viņš nav padomju tipa darbinieks. Saskaņā ar citiem darbiniekiem viņš ir noslēgts, aktīvi un savlaicīgi nereaģē uz politiskiem notikumiem. Neizrāda iniciatīvu darbā*”.

4. attēls.

LVU ZB galvenā bibliogrāfa Henrika Novacka atestācija 1950. gadā. Henrika Novacka Personas lieta. LU arhīvs

⁶ Turpat, 4. lp.

⁷ Turpat, 5. lp.

⁸ Turpat, 6. lp.

⁹ Turpat, 7. lp.

¹⁰ Turpat, 8. lp.

¹¹ Turpat, 2., 3. lp.

¹² Turpat, 14., 15. lp.

¹³ Latvijas Universitātes Bibliotēka laikmetu griežos / Latvijas Universitātes Bibliotēka ; [Andris Šnē, Georgs Briēžkalns, Gita Treide ; sastādītāja Mārīte Saviča ; bibliogrāfiskā redaktore Diāna Paukšēna]. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, c2007, 144. lpp.

Otrajā dokumentā ar nosaukumu „*LVU ZB galvenā bibliogrāfa Henrika Novacka atestācija*”(4. att.)1950. gada 30. janvārī tiek lemts [V. Klūgas tulkojums no krievu valodas]: “*Secinājums:..kā neatbilstošu padomju darbinieka prasībām – atbrīvot no bibliogrāfijas nodaļas vadītāja amata*”.¹⁴ Līdz ar to, balstoties uz pētniecībā pieejamajiem materiāliem, var secināt, ka kopš tā brīža Henrika Novacka amats līdz pat 1973. gada 5. martam bija – galvenais bibliogrāfs. Pazemināšana amatā gan neliedza vēlāk, pēc Zinātniskās bibliotēkas ierosinājuma, izteikt pateicību Henrikam Novackim par darbu un sakarā ar 50. dzīves jubileju, ko 1965. gada 2. oktobrī parakstīja LVU Rektors Valentīns Šteinbergs.¹⁵

LU Bibliotēkā glabājas dokumenti, kas atspoguļo tā laika bibliotekāros darbus, piemēram, Bibliogrāfijas nodaļas 1955. gada darba plāns (5. att.), ko sastādījis galvenais bibliogrāfs Henriks Novackis.

Uzdevums	1955.gada plāns	Replēciēš. stundu sk.
Ieteicamā lit. sar. "Padomju Studentā"	10 sarakstu	100 st.
Tematiskā un sāsl. karto-		
teka:		
a) Vīet. žurn., Centr. un Vīet. lūkr. anal. apstr.	6.000 kartīšu	300 st.
b) Grām. anal. apstrīde, ietverot šeit anal. apstr. un iekš. bibliogrāfiju)	8.000 kartīšu	400 st.
c) Uzrakstīto analīt. kartīšu ievietošana	14.000 kartīšu	460 st.
d) Vīssav. Grām. Pal. anal. kartīšu ievietošana	53.000 kartīšu	1.760 st.
II. Uzziņu bibliogrāfija		
Bibliogrāfiskas uzziņas:		
a) rakstveida uzziņas	550 uz.	1.100 st.
b) mutvārdu uzziņas	7.000 uz.	584 st.
III. Informatīvā bibliogrāfija		
Ikdienas jaun. lit. biļetens	250 biļ.	500 st.
Specbiļetens	3 biļ.	9 st.
IV. Fondu organizācija		
Fonda organizācija un tehniskie darbi		559 st.
V. Kultmasu darbs		
Lekcijas jaunajiem student.	30 lekcijas	60 st.
Lekcijas bibliogrāfiskā darba propagandai	4 lekcijas	40 st.
Tematiskās izstādes	4 izstādes	40 st.
Izstādes atceres dienām	20 izstādes	200 st.
Plakāti par dāžādiem jautājumiem	10 plakāti	200 st.
Kopā:		6.312 st.
(Atskaitot atvaļinājumus un 2 neklātienas sesijas atvaļinājumus kopā 132 d. dienas jeb 1.056 ā. stundas)		
galv. bibliogrāfs; (H. Novackis)		

5. attēls

ZB Bibliogrāfijas nodaļas 1955. gada darba plāns.

No LU Bibliotēkas krājuma

Šī nodaļa veica arī masu darbu jeb kā plānā formulēts – “Kultmasu darbs”, kas ietvēra lekcijas jaunajiem studentiem par ZB katalogiem un bibliogrāfiskajām kartotēkām, kā arī izstāžu organizēšanu.

ZB darbinieki no pagājušā gadsimta 50. līdz 70. gadu vidum regulāri publicējās laikrakstā “*Padomju Students*”. Henrika Novacka publikāciju klāstā pirmkārt ir bibliogrāfiska satura darbi – dažādas pamācības un metodikas, kā izmantot katalogus, kartotēkas un dažādus rādītājus, kā arī vispārīga informācija par bibliotēku. Piemēram, 1952. gadā viņš raksta: “*Jaunajiem studentiem jau pašā sākumā jāiesaistās bibliotēkas darba gaitā, tiem jāmācās pazīt savas specialitātes novietojums un iekārtojums katalogā. Tikai tad, ja students pratis orientēties Zinātniskās bibliotēkas katalogos,*

¹⁴ Henriks Novackis. Personas lieta, 16. lp. LU arhīvs.

¹⁵ Turpat, 40. lp.

¹⁶ LVA, 1340. f., 15. apr., 11. l.

tas varēs mērķtiecīgi izvēlēties vajadzīgo savām studijām un viņš nepaļausies uz labu laimi sameklētai grāmatai vai brošūrai”.¹⁷

Henriks Novackis bieži vien savos rakstos bibliotēkas kartotēkas un katalogus raksturoja ar tēlainās izteiksmes līdzekļiem: “Kas ir šī burvju formula, kas spēj atvērt grāmatu krātuvi, neatverot tās durvis? Kas ir šī burvju formula, kas ļauj ieskatīties pat grāmatās, pašas grāmatas neredzot? Tie ir bibliotēkas katalogi. Katalogi ir tilts, kas savieno lasītāju ar bibliotēkas grāmatu fondu – nav cita ceļa, nav citas iespējas dabūt grāmatu kā vienīgi pa šo tiltu. Bez kataloga lasītājs velti klauvē, lifts neiedūksies un krātuves durvis paliks slēgtas. Kas ir katalogs? Katalogs ir grāmatu fonda miniatūra. Kas krātuvē kraujas plauktu ailēs, tas katalogā kārtojas neskaitāmu kartīšu rindās.”¹⁸

Henrika Novacka daudzpusīgās zināšanas deva viņam iespēju sekmīgi darboties ne tikai bibliogrāfijas un publicistikas jomā. Savā dzīves aprakstā viņš min, ka, kopš studenta gadiem paralēli studijām arī strādā “..valodu kursos mācīdams senās un jaunās valodas.”¹⁹ Viņa lielā mīlestība bija antīkā literatūra un senās valodas – latīņu, grieķu, romiešu. Šo valodu zināšanas viņš, kā viens no četriem sastādītājiem, izmantoja “Latīņu – latviešu vārdnīcas”²⁰ tapšanā, sagatavojot vārdus, kas sākas ar burtiem – n, t, u, x, y un z. Savukārt “Antīkās literatūras antoloģijā”²¹ iespiesti vairāki sengrieķu un romiešu lirikas un dramaturģijas šedevri H. Novacka atdzejojumos, piemēram, Sofokla, Eirīpīda, Aristofana, Horācija u.c. darbi. Savas dzīves pēdējos gados H. Novackis bija iesaistījies arī “Sengrieķu traģēdiju”²² izlases veidošanā. Izlasē ievietoti viņa tulkotie Sofokla darbi “Valdnieks Oidips” un “Elektra”, grāmata izdota jau pēc H. Novacka nāves. 20. gs. 60. – to gadu beigās Latvijas Akadēmiskais drāmas teātris (tagad – Latvijas Nacionālais teātris) uzveda H. Novacka atdeejoto “Elektru”.²³

Henriks Novackis bija ne tikai izglītots, bet arī vispusīgi apdāvināts cilvēks. Viņš vienmēr atrada laiku arī sabiedriskajam darbam: rediģēja sienas avīzi, vadīja dažādus pasākumus, organizēja dramatisko pulciņu, kurā spēlēja gan pats, gan ieinteresēja savus kolēģus, zīmēja karikatūras (6. att.) un bija pat brīvprātīgais kārtības sargs. To apliecina arī darba kolēģu atvadu vārdi: “Ar Henriku Novacki aiziet mūsu bibliotēkas vēstures vesels laikmets. 29 gadi atdoti Universitātes Zinātniskajai bibliotēkai. Bibliotēkas kolektīva sabiedriskā dzīve nebija domājama bez Henrika. Liels smējējs, jokotājs un dziedātājs, asprātīgs apsveikuma dzejoļu sacerētājs, viņš bija visu sarīkojumu dvēsele. Bibliotēkas pašdarbības organizētājs un vadītājs bija Henriks. Viņam nekad nebija žēl ne laika, ne spēka, ja tas bija vajadzīgs bibliotēkai un lasītājam.”

H. Novackis miris 1973. gada 5. martā.

6. attēls

No Zinātniskās bibliotēkas Salavecīša pasta somas.
Pastu šķirot palīdzējis un bildēs atveidojis
H. Novackis, pantus atlasījis T. Kallase.
Padomju Students, 25.12.1969.

¹⁷ Novackis, Henriks. Grāmatu pasaulē. *Padomju Students*, 1952, Nr. 20, 4. lpp.

¹⁸ Novackis, Henriks. Kā strādāt ar katalogu? *Padomju Students*, 1955, Nr. 21, 4. lpp.

¹⁹ Henriks Novackis. Personas lieta, 3. lp. LU arhīvs.

²⁰ Latīņu – latviešu vārdnīca / sast. K. Veitmane, L. Čerfase, H. Novackis un A. Apinis ; [red. G. Lukstiņš], Rīga : Latvijas Valsts izdevniecība, 1955. 1022 lpp.

²¹ Antīkās literatūras antoloģija / [A. Upīša vadībā sast. R. Egle]. Rīga : Latvijas Valsts izdevniecība, 1951-1952. 2 sēj.

²² Sengrieķu traģēdijas / sast. [un pēc sarakst.] Ā. Feldhūns ; no sengr. val. tulk. A. Ģiezens, H. Novackis [u.c.] ; il. K. Fridrihsons. Rīga : Liesma, 1975. 406, [2] lpp., [10] lp. il.

²³ Darba biedri. Henrika Novacka piemiņai : [nekrologs]. *Literatūra un Māksla*, 1973, Nr. 11, 15. lpp.

Izmantotie informācijas avoti

1. Antīkās literatūras antoloģija / [A. Upīša vadībā sast. R. Egle]. Rīga : Latvijas Valsts izdevniecība, 1951-1952. 2 sēj.
2. Darba biedri. Henrika Novacka piemiņai : [nekrologs]. *Literatūra un Māksla*, 1973, Nr. 11, 15. lpp.
3. Darba biedri. Henriks Novackis : [nekrologs]. *Padomju Students*, 1973, Nr. 23, 4. lpp.
4. Klūga, Vēsma. Latvijas Universitātes Bibliotēkas leģenda Henriks Novackis (1915-1973). *No: Latvijas Universitātes 78. starptautiskā zinātniskā konference. Latvijas Universitātes 79. starptautiskā zinātniskā konference. Bibliotēkzinātnes un informācijas zinātnes sekcija : tēžu krājums* / sast. Mārīte Saviča. – Rīga : Latvijas Universitātes Akadēmiskais apgāds, 2021, 38.-39.lpp.
5. Latīņu – latviešu vārdnīca / sast. K. Veitmane, L. Čerfase, H. Novackis un A. Apinis ; [red. G. Lukstiņš], Rīga : Latvijas Valsts izdevniecība, 1955. 1022 lpp.
6. Latvijas Universitātes Bibliotēka laikmetu griežos / Latvijas Universitātes Bibliotēka ; [Andris Šnē, Georgs Briežkalns, Gita Treide ; sast. Mārīte Saviča ; bibliogrāfiskā red. Diāna Paukšēna]. Rīga : LU Akadēmiskais apgāds, c2007, 144. lpp.
7. No Zinātniskās bibliotēkas Salavecīša pasta somas / sast. T. Kallsase, ilustr. H. Novackis. *Padomju Students*, Nr. 672-15, 4. lpp.
8. Novackis, Henriks. Grāmatu pasaulē. *Padomju Students*, 1955, Nr. 20, 4. lpp.
9. Novackis, Henriks. Kā strādāt ar katalogu? *Padomju Students*, 1955, Nr. 21, 4. lpp.
10. Sengrieķu traģēdijas / sast. [un pēcv. sarakst.] Ā. Feldhūns ; no sengr. val. tulk. A. Ģiezens, H. Novackis [u.c.] ; il. Kurts Fridrihsons. Rīga : Liesma, 1975. 406, [2] lpp., [10] lp. il.

Nepublicētie materiāli

11. Atsevišķi materiāli no LU Bibliotēkas Reto izdevumu un rokrakstu krājuma.
12. *Henriks Novackis*. Personas lieta. LU arhīvs.
13. Latvijas Valsts arhīva “Latvijas Republikas Izglītības un zinātnes ministrijas Latvijas Universitāte” fonds, LVA, 1340. f., 15. apr., 11. l.